

ları kısmen *İstanbul Folkloru*'nda yer almıştır. Eser "Şehir Folkloru, Edebiyat Folkloru, Sağlık Folkloru, Din Folkloru" ve "Küçük Notlar" adlarını taşıyan beş bölümden oluşmaktadır. Bazı dağınık taraflarına rağmen sahasında yapılmış araştırmaların en önemlilerinden biri olan ve ilk baskısı uzun yıllar aranan eser yeniden yayımlanmıştır (İstanbul 1972).

Diğer önemli eserleri de şunlardır: *Maziden Bir Yaprak* (Halid Oğuz adıyla, İstanbul 1919); *Türk Halk Edebiyatına Ait Maddeler: Mâniler* (İstanbul 1932); *Bahkesirli Bir Şair* (İstanbul 1935); *Halk Şairleri Hakkında Küçük Notlar* (İstanbul 1937); *Halk Âdetleri ve İnanmaları* (İstanbul 1939); *XIX. Yüzyıl Halk Şiiri* (İstanbul 1956); *XX. Yüzyıl Halk Şiiri* (İstanbul 1957); *Âşık Gevheri* (İstanbul 1958); *Âşık Viranî Divanı* (İstanbul 1959); *Yer Adları ve Yer Adlarına Bağlı Folklor Bilgileriyle İstanbul* (İstanbul 1964).

Türk Halk Bilgisi Haberleri ve Türk Folkloru Araştırmaları dışında, başta halk edebiyatı ve folklor olmak üzere, çeşitli konularda kaleme aldığı yazılarını *Dergâh*, *Anadolu Mecmuası*, *Azerbaycan Yurtbilgisi*, *İstanbul Belediye Mecmuası*, *Hayat*, *Kızilelma*, *Kalem*, *Kopuz*, *Millî Mecmua*, *Orhun*, *Tanrıdağ*, *Tarih Dünyası*, *Türk Amacı*, *Türk Yurdu*, *Türkiye*, *Ülkü*, *Yeni Mecmua* ve *Türk Dili* gibi dergilerde yayımlanmıştır. Eser ve makalelerinin tam listesi Nejdet Sançar tarafından verilmiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Türk Folklor Araştırmaları (M. Halit Bayrı Özel sayısı), sy. 114, İstanbul Ocak 1959; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul 1960 — 11. bs., İstanbul 1983, s. 81; Şerif Baykurt, *Türkiye'de Folklor*, İstanbul 1976, s. 137, 188-189; Naki Tezel, "Büyük Folklorcu Mehmed Halid Bayrı", *TDL*, sy. 87 (1958), s. 160-164; Nejdet Sançar, "Türk Folklorunun Büyük Uzmanı Mehmet Halit Bayrı Kitapları, Makaleleri, Şiirleri ve Hakkında Yazılanlar", *TKDB*, IX/3-4 (1960), s. 127-147; İhsan Hınçer, "Bayrı (Mehmed Halid)", *İst.A*, V, 2315-2317; *TDEA*, I, 366-367.

ABDULLAH UÇMAN

BAYSUN, Mehmet Cavit

(1899-1968)

Türk tarihçisi.

15 Ağustos 1899'da İstanbul Beşiktaş'ta doğdu. Aslen İzmirli'dir. Babası İstanbul Sıhhiye müdürlerinden Dr. Ali Rıza Bey, annesi Şahin Paşa'nın kızı Bed-

riye Hanım'dır. İlk tahsilini 1908'de Abbas Ağa mahallesi ilkokulunda tamamladı. Daha sonra babasının memuriyeti dolayısıyla Halep'te Fransız mektebine devam etti. Askerlik görevini, Millî Mücadele'den önceki yıllarda babasıyla birlikte Batum ve Trabzon'da bulunduğu sıralarda onun yanında yaptı. İstanbul'a dönüşünde, daha önce Adana Lisesi'nde onuncu sınıfta yarım bıraktığı tahsilini 1922'de Nişantaşı Lisesi'nde tamamlayarak İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girdi. 1926'da tarih hocası olarak İstanbul Erkek Lisesi'nde göreve başladı. Ardından Kandilli Kız Lisesi'nde ve Galatasaray Lisesi'nde aynı göreve devam etti. 17 Aralık 1937'den itibaren Edebiyat Fakültesi'nde orta zamanlar Garp tarihi derslerini okutmaya başladı. 1939'da üniversite doçentliğine, 21 Mart 1945'te de Türkiye Tarihi Kürsüsü'nde Türkiye ve Yeniçağ Avrupa tarihi profesörlüğüne yükseltildi. Bu arada İstanbul Yıldız Yüksek Teknik Okulu'nda inkılap tarihi dersleri de veren M. Cavit Baysun 16 Kasım 1950'de Türkiyat Enstitüsü müdürlüğüne getirildi. Müşavir âza olarak çalışmakta olduğu *İslâm Ansiklopedisi*'ne Adnan Adıvar'dan sonra 1955'te müdür oldu. 19 Ocak 1960'ta ordinaryüs profesörlüğe yükseltildi. Ölümüne kadar Yeniçağ Tarihi Kürsüsü başkanı olarak görev yaptı. 19 Kasım 1968'de vefat etti. Kabri Beşiktaş'ta Yahya Efendi Dergâhi'ndedir.

21 Mart 1945'te Türk Tarih Kurumu'na aslı üye seçilen M. Cavit Baysun Osmanlı Türkçesi'ne ve edebiyata hakkıyla vâkıf, iyi aruz bilir, ifadesi kuvvetli bir tarih yazarıydı. Klasik Türk müziğinden hoşlanır, kendini tatmin edecek kadar da keman çalardı. Çok nâdir yazmaları ihtiva eden kütüphanesindeki kitapların büyük bir kısmı ölümünden sonra Yapı ve Kredi Bankası Kütüphanesi'ne intikal etmiştir.

Mehmet
Cavit
Baysun

Makalelerinin çoğu kurucusu bulunduğu Edebiyat Fakültesi *Tarih Dergisi*, *Türkiyat Mecmuası*, *Tarih Vesikaları*, *Resimli Tarih Mecmuası*, *Akademi*, *Aylık Ansiklopedi* ile *Türk Ansiklopedisi*, *Cumhuriyet* (gatezesi), *Yeni Türk* (mecmuası), *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Dergisi*, *Bilgi Mecmuası* ile *Meydan Larousse*'ta yayımlanmıştır. Fakat esas ilmî makaleleri *İslâm Ansiklopedisi*'nde çıkmıştır. Bunlardan "Bağdat", "Belgrad", "Budun", "Cem Sultan", "Evliya Çelebi", "Kösem Sultan", "Lepanto" ve "IV. Murad" gibi maddeler, başlı başına birer kitap olacak şekilde tamamen orijinal kaynaklara dayanılarak hazırlanmış araştırmalardır. *İslâm Ansiklopedisi*'nde yayımladığı şehir tarihlerinde coğrafi şartları ve topografik değişimleri göz önünde tutan, tarihî olayları tenkit ederek sonuçlarını ortaya koyan bir metot takip etmiştir. Aynı şekilde ele aldığı biyografilerde de o şahsın yaşadığı devri etkileyen sosyal ve siyasî olaylar üzerinde durmuştur. Titiz bir şekilde hazırlayıp neşrettiği eski metinler, tarihî ve edebî yönden olduğu kadar devrin siyasî ve sosyal meselelerine de ışık tutmaktadır. Meselâ bunlar arasında yer alan Mustafa Reşid Paşa'nın Paris ve Londra elçiliklerinde iken kaleme aldığı siyasî yazılarının bir kısmını *Tarih Vesikaları Dergisi*'nde (I/1, 2, 4, 6; II/7, 9, 12; III/13, 14), bir kısmını da *Tarih Dergisi*'nde (sy. 9, 14, 15, 16, 17-18) neşretmiştir.

Bunlardan başka A. Cevdet Paşa'nın *Tezâkir* adlı eserini kırk cüz ve dört kitap halinde yeni harflerle yayımlamış (1953-1967), Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Mevâidü'n-nefâis fî kavâidi'l-mecâlis*'inin Yeniçağ Tarihi Kürsüsü tarafından tıpkıbasım olarak yayımlanmasında (İstanbul 1956) öncülük etmiştir. Ayrıca *Cem Sultan*, *Hayatı* ve *Şiirleri* (İstanbul 1946), *Tiryaki Hasan Paşa ve Kanije Savaşı* (İstanbul 1950) ile Millî Eğitim Bakanlığının bastıracağı liseler için *Orta Çağ Tarihi* (İstanbul 1942) adlı eserleri yanında bir kısım şiirlerinden meydana gelen divançesi ile *Manzum Kitâbeli İstanbul Çeşmeleri* adlı eseri ise yazma halinde kendi kütüphanesinde bulunmaktadır.

M. Cavit Baysun asabî mizaçlı, gayet alıngan ve titiz huylu bir kimseydi. Tanınmadığı şahıslarla temas etmekten çekinir, küçüklerinden devamlı hürmet beklerdi. Bir işi takip fikri inat derecesine varmış, arzu ettiği her şeyin kendi düşündüğü şekilde olmasını isteyen, tenki-

de tahammülü az, ancak yakınlarını koruyan bir İstanbul efendisiydi. Kitabı karşı hastalık derecesine varan bir sevgisi vardı.

BİBLİYOGRAFYA :

İÜ Ed.Fak. Sicil Arşivi, dosya nr. 25; Münir Aktepe, "Ord.Prof. M. Cavid Baysun", *TTK Belleten*, XXXIII/129 (1969), s. 97-113; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Kaybettiğimiz Bir Değer: Ord.Prof. M. Cavid Baysun", *TD*, sy. 23 (1969), s. 1-8; Orhan F. Köprülü, "Ord.Prof. Cavid Baysun'un Ardından", *a.e.*, s. 9-12.

M. MÜNİR AKTEPE

BAYSUNGUR, Gıyâseddin

(ö. 837/1434)

Timurlu devlet adamı,
güzel sanatların hâmisî ve hattat.

Şâhruh Mirza'nın oğlu ve Timur'un torunu olan Baysungur, 21 Zilhicce 799'da (15 Eylül 1397) Herat'ta doğdu. Annesi Gevherşad Hatun'dur. Daha on sekiz yaşındayken babasının hâkimiyeti altında bulunan Tûs, Nişâbur ve Esterâbâd şehirlerinin genel valisi olarak devlet işleriyle meşgul olmaya başladı. 1417'de devlet işlerinin yürütüldüğü Divân-ı Âlî-i Emîrî'de babasının yanında görev yaptığı için fiilen veliaht sayıldı. Onun burada divan üyesi olmayıp başkan olduğunu ileri sürenler de vardır (*Elr.*, IV, 6). Baysungur Kara Yüsuf'un ölümü üzerine 1421'de bir müddet Tebriz valiliğinde bulunduysa da anne ve babasının yanında kalmayı tercih ettiğinden Herat'a döndü. Babasının seferlerine iştirak etmediği zaman geniş yetkilerle onun adına merkezde devlet işlerini yönetti. Ayrıca çeşitli seferlere de katılan Baysungur babasının 1421 ve 1429'da Türkmenler ile, 1427'de de Özbekler ile yaptığı savaşlarda kahramanlıklar gösterdi.

Baysungur edebiyat ve güzel sanatlara olan ilgisiyle tanınmıştır. Nitekim Herat'taki kütüphanesini zamanının bir sanat merkezi haline getirmiş ve 1431'de Tûs, Nişâbur ve Esterâbâd'a genel vali olmasına rağmen Timurlular'ın Herat'ta ortaya koymuş olduğu kültür ve sanat hayatının çekiciliği yüzünden buradan pek ayrılmamıştır.

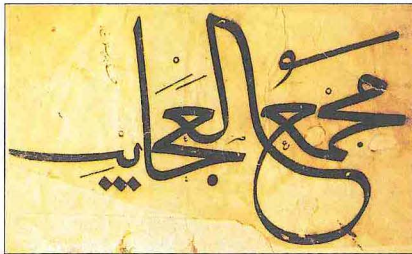
Gıyâseddin Baysungur üç dilde (Türkçe, Farsça ve Arapça) şiir yazmıştır. Şairlerle ve tasavvuf ehliyle oturup kalkan ve onlarla görüşen Baysungur'un 500.000 beyit tutarında şiir söylediği, bunlardan 120.000'ini topladıktan sonra bu işten vazgeçtiği rivayet edilir. Hint'te Fars-

ça şiir söyleyen ünlü şair Emîr Hüsrev-i Dihlevî'ye hayran olan Baysungur Farsça'yı çok iyi biliyordu. Firdevsî'nin *Şehnâme*'sinin giriş kısmından anlaşıldığına göre muhtelif nüshalarını karşılaştırarak 1430'da bir çeşit tenkitli nüshasını hazırlatmıştır. Zeki Velidi, halen Tahran'da Gülistan Sarayı Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan (nr. 6) ve nesta'lik yazı ile yazılmış 346 sayfa ve yirmi bir minyatürden ibaret olan *Baysungurî Şehnâme* adındaki bu eserin giriş kısmının Baysungur tarafından yazıldığını ve şehnâmeciliğin tarihini ilk defa onun incelediğini kaydetmektedir; ancak Nöldeke buna ihtimal vermeyerek tenkitli nüshanın başkaları tarafından yapılmış ve giriş kısmının da eski bir girişten istinsah edilmiş olduğunu söyler (bk. *İA*, II, 429). İrani bilgin Muhammed Kazvîni de yukarıdaki görüşe yakın olarak bu hususta elde yeterli delil bulunmadığını belirtir (bk. Rypka, s. 157, not 77).

Baysungur Azerbaycan'daki seferden dönüşünde kendini sanat işlerine vakfetti. Şüphesiz Herat'ın kültür ve sanat merkezi olmasında babasının da rolü vardı. Yalnız Baysungur bu sanat hareketlerini hızlandırdı ve ileri götürdü. 1421'de Azerbaycan'da Türkmenlerle yapılan savaş dönüşü Tebriz'den beraberinde o devrin ünlü nesta'lik hattatı Mirza Ca'fer-i Tebrîzî'yi Herat'a getirerek kütüphanesine müdür tayin etti. Daha sonra davet edilen sanatkarlar da onun idaresi altında Baysungur'un özel kütüphanesini bir sanat merkezi haline getirdiler. Bu tarihlerde Baysungur'un kardeşi İbrâhim'in vali bulunduğu Şiraz ve İsfahan da sanat bakımından önemli birer merkez olmalarına rağmen buralardaki bazı sanatkarların da Herat'a gitmesi bu iki şehrin önemini azaltmıştı.

Kaynakların verdiği bilgiye göre Herat'ta devrin en seçkin hattat, nakkaş,

Gıyâseddin Baysungur'un celf-sülûs yazısı
(İÜ Ktp., FY, nr. 1423, vr. 1^a)

müzehhip ve mücellitlerinden meydana gelen kırk kadar sanatkar bugün paha biçilmez derecede kıymetli eserlerini hazırlayarak Herat sanat ekolünü kurdular. Sanat tarihçisi Binyon bu ekolü "Baysungur Sanat Akademisi" olarak adlandırmıştır. Baysungur'a bağlı olmaları dolayısıyla kütüphane müdürü Ca'fer-i Tebrîzî ve yanındaki sanatkarların çoğu Herat'a geldikten sonra "Baysungurî" nisbesini kullanmışlardır.

Menâkıb-ı Hünerverân burada çalışan yirmi yedi kişinin adlarını verir (s. 28-31). Bu tarihte hat sanatı henüz gelişme durumundaydı. Devrine göre dikkati çeken *aklâm-ı sitte** hattatlarından Muhammed Emîn b. Dânişmend, Mahmud Sultânî ve Azîz b. Muhammed yazının İran sahasında gelişmesine yardımcı olmuşlardır. Kaideleri yeni belirlemeye başlayan nesta'lik yazıda isim yapan hattatlardan Ca'fer-i Tebrîzî, Şemseddin Muhammed b. Hüsâm el-Herevî (Şems-i Baysungurî), Pîr Hüseyn Kâtib, Abdurrahman Kâtib de yukarıdakiler gibi Baysungur Sanat Akademisi'nin üyeleri arasındaydı. Bunlardan birincisi ünlü *Baysungurî Şehnâme*'yi (838/1435) ve *Gülistân*'i (830/1427), Şemseddin Sultânî olarak bilinen ikincisi de Hâcû-yi Kirmânî'nin *Hümâ ve Hümâyûn* (831/1428) adlı eserini ve ayrıca *Divân-ı Hüsrev-i Dihlevî* (820/1417) ile halen İstanbul'da Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan *Divân-ı Hâfîz*'i istinsah etmişlerdir. Kütüphanede çalışan nakkaşlar da yazılan eserlerin minyatürlerini yapmakla görevli idi. Mevlânâ Halîl (Emîr Halîl) veya Halîl-i Baysungurî olarak bilinen minyatürcü adı geçen şehnâmeyi, Gıyâseddin Nakkaş ise *Hümâ ve Hümâyûn*'u resimlendirmişlerdi. Ayrıca yine Tebriz'den gelen Seyyid Ahmed Nakkaş ile Hacı Ali Musavvir dışında Üstad Veliyyüddin, Sîmî-i Nişâburî ve Seyfeddin Nakkaş da o devrin tanınmış müzehhip ve minyatürcüleri arasındaydı. Cilt sanatı da Baysungur zamanında dikkate değer bir gelişme gösterdi. Kıvâmüddin-i Tebrîzî ilk olarak kabartma cilt yapma sanatını getirdi. Bugün de Türkiye'de tezhip, minyatür ve ciltte Herat üslûbu revaçtadır.

Kısa bir süre içinde güzel sanatları zirveye ulaştıran Baysungur, İran sahasında henüz tesirini sürdüren Yâkût el-Musta'simî ekolünün en mâhir ve en usta temsilcisiydi. Aklâm-ı sitteyi Şemseddin Muhammed b. Hüsâm el-Herevî'den öğrendi. Herevî ona ders verdiği için imzalarında iftihar makamında olmak üzere